

ارائه مدل بازیابی هویت ایرانی-اسلامی زنان

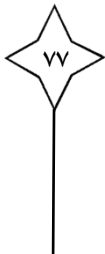
با تأکید بر تحکیم بنیان خانواده

ندا کاوند^۱

چکیده

این پژوهش با هدف ارائه مدلی برای بازیابی هویت ایرانی-اسلامی زنان با تأکید بر تحکیم بنیان خانواده انجام شده است. هویت، سیستم تفکر درباره خود است که از جوانب ملی، مذهبی، فرهنگی و اجتماعی قابل بررسی بوده و هویت ملی و دینی نقشی تعیین کننده در اهداف، برنامه‌ها، سبک زندگی و استحکام خانواده ایرانیان دارد. این مطالعه کیفی با جامعه آماری شامل بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) و نخبگان حوزه خانواده و جامعه‌شناسی انجام شده که به صورت هدفمند انتخاب شدند. براساس یافته‌ها، مدل بازیابی هویت ایرانی-اسلامی دارای سه جزء اساسی است: بستر و زمینه؛ که شامل چهار عامل نیازمندی‌های معنوی، خودآگاهی و خودیابی، احساس تعلق، و زمینه‌های فردی که به عنوان ورودی‌های مدل عمل می‌کنند و هسته مرکزی؛ که مشتمل بر دو خوشه هویت ایرانی با ابعاد تاریخی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و سرزمینی؛ و هویت اسلامی با ابعاد معرفتی، اعتقادی، رفتاری و اخلاقی و در انتها دستاوردها؛ نتایج مثبت برای خانواده شامل تفسیر خوشبینانه از رویدادهای زندگی، رشد و کمال معنوی اعضا، هدفمندی و انگیزه‌مداری، انجام رفتار متناسب با انتظار جامعه، توانایی بالا در برقراری ارتباط، کشف و پرورش قابلیت‌های اعضای خانواده، و ارتقای وفاق و همبستگی خانوادگی. این مدل می‌تواند به عنوان چارچوبی برای تقویت هویت ایرانی-اسلامی زنان و در نتیجه تحکیم بنیان خانواده مورد استفاده قرار گیرد.

واژگان کلیدی: خانواده، هویت ایرانی-اسلامی، استحکام بنیان خانواده

طرح مسأله

بر اثر تحولات جهانی و گسترش نوگرایی در عرصه جهان، تحولاتی که در زمینه‌های فرهنگی و ساختاری روی داده چنان عمیق و با سرعت بوده، که اصیل‌ترین عرصه حیات بشری بنام «هویت» را با چالشی جدی روبه‌رو نموده است. به‌طوریکه هویت‌های متصلب پیشین که ضامن حفظ وضع موجود بودند، دچار تغییر و دگرگونی شدند و هویت دچار یک بحران و گسیختگی درونی گردید. هویت لازمه نظام اجتماعی و یک پدیده پویا و تغییرپذیر است، که تحت شرایط محیطی و زمانی دچار تغییر و تحول می‌شود، و هرگونه انحراف در شکل‌گیری و بلوغ آن، می‌تواند منجر به پراکندگی یا بحران هویت شود، که خود بسیاری از نابهنجاری‌های فردی و اجتماعی را در پی دارد. از آنجا که شناسایی و اعتبار هر فرد ناشی از هویت و تعلقات معنوی و مادی اوست (اکبری، ۱۳۹۹، ص ۴۶)، شکل‌گیری صحیح هویت و فاصله گرفتن از سلب و پراکندگی آن، از اساسی‌ترین و مهمترین آسیب‌های اجتماعی عصر حاضر بشمار می‌رود. بطوریکه قرآن کریم بی‌هویتی را پیدایشگاه خودفروشی و خودزیانی می‌داند «إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ» (زمر، ۱۵)؛ زیرا هویت که ارزنده‌ترین گوهر و سرمایه است را به بهای بسیار ناچیز می‌فروشند و این معامله نتیجه‌ای جز خسارت و زیان ندارد: «وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهٖ أَنفُسَهُمْ» (بقره، ۱۰۲).

مقام معظم رهبری مدظله العالی با استناد به آیه ۱۹ سوره حشر «نَسُوا اللَّهَ فَنَسَاهُمْ أَنفُسَهُمْ» توجه به هویت را برای هر ملت و هر مجموعه یک امر لازم و ضروری دانسته و بی‌توجهی به این مهم را عامل عقب ماندگی و فراموشی بیان می‌نماید (خامنه‌ای، ۱۴۰۲/۹/۱۵).

تغییرات و تحولات سریع و شتاب‌آلود جهانی شدن و فشارهای بین‌المللی ناشی از آن، از یک سو، و تلاش کشورهایی که دارای قدرت غالب هستند، برای تحمیل اندیشه و فرهنگ خود به دیگر ملت‌ها از سوی دیگر، زمینه دگرگونی شخصیت و هویت اجتماعی اقشار مختلف جامعه به ویژه زنان را فراهم نموده، و مسئله بحران هویت را به زنان جامعه ایران تسری داده است. از نظر اسلام زنان نقش حساسی در بنیان جامعه اسلامی دارند و اسلام تاحدی مقام زن را ارتقاء می‌دهد که او بتواند در جامعه مقام انسانی خود را بازیابد و از حد شیء بودن بیرون بیاید (خمینی، ۱۳۹۹، ج ۴، ص ۴۳۶). در اسلام زن از جایگاه والایی برخوردار است به‌طوریکه وقتی برای مؤمن نمونه می‌خواهند مشخص بکنند، نمونه‌ی زن معین می‌کنند. «و ضرب الله مثلا للذین امنوا امرأت

فرعون» (تحریم، ۱۱)، «و مریم ابنت عمران» (تحریم، ۱۲)؛ نمونه برای «للذین آمنوا»، دوزن. می باشد (خامنه‌ای، ۱۳۸۸/۰۷/۲۸).

زن در اسلام موجودی دارای ایمان، عفاف، متصدی حیاتی‌ترین بخش تربیت انسان، مؤثر در اجتماع، دارای رشد معنوی و علمی و مدیر کانون بسیار حیاتی خانواده است؛ که تمام این ویژگی‌ها را در کنار خصوصیات زنانگی مثل رقت قلب، لطافت، آمادگی دریافت انوار الهی داراست (خامنه‌ای، ۱۳۹۶/۱۲/۱۷). لذا زمانی که زنان دچار بحران هویت گردند، ارزش وجودی؛ و محوریت تربیتی خویش را در خانواده و به تبع آن در جامعه نشناخته، و نخواهند توانست به عنوان الگوی همسرانه و مادرانه در خانواده راهبرنده، تنظیم‌کننده و جهت‌دهنده حرکت خانواده باشند و حتی می‌تواند خانواده را دچار بحران و آشفتگی نماید. از آنجا که خانواده نخستین کانون شکل‌گیری رشد شخصیت و هویت‌یابی افراد بشمار می‌رود، و وظیفه خطیر انتقال بایسته‌های اعتقادی و اخلاقی به افراد و اعضاء خانواده را برعهده دارد، موضوعات و مسائل آن به جامعه تسری می‌یابد. لذا اگر خانواده دچار بحران شود جامعه دچار سردرگمی و آنومی می‌گردد، و نهادهای اجتماعی از حالت تعادل خارج و حیات جوامع بشری با تهدید مواجه می‌شود. لذا مسئله بحران هویت در زنان مسئله‌ای نگران‌کننده است.

در جامعه امروز خود باختگی افراد جامعه به ویژه زنان در مقابل فرهنگ غرب و یا به تعبیر حضرت امام (رحمة الله علیه) غربزدگی از اساسی‌ترین مقولات تهدیدگر هویت ایرانی-اسلامی می‌باشد.

هویت اسلامی و هویت ایرانی توأمان با هم نقش تعیین‌کننده‌ای در حفظ توازن، همبستگی و انسجام ملی، مشروعیت نظام سیاسی و امنیت اجتماعی دارند، و در هویت بخشی اهمیت زیادی دارد (راشدی و همکاران، ۱۳۹۹، ص ۵۶). در عصر حاضر متأسفانه بسیاری از زنان ایرانی بدون داشتن درک درستی از کیستی و چیستی ملی-مذهبی خویش و بدون تحلیل و شناخت نسبت به فرهنگ غرب، گمگشته شخصیتی خویش را در فرهنگ بیگانه می‌جویند و بی‌اختیار نسبت به آن رابطه ظرف و مظروف پیدا می‌کنند و هویت ایرانی-اسلامی خویش را به حراج می‌گذارند.

بحران هویت در زنان به عنوان ستون و محور اصلی خانواده، موجب می‌شود، خانواده با اختلال و نابسامانی‌هایی روبرو شده، و مشکلات جدی در بنیان خانواده‌ها ایجاد گردد. لذا در این پژوهش سعی شد هویت ایرانی-اسلامی زنان مورد بررسی قرار گرفته و مدل بازیابی هویت ایرانی-اسلامی زنان با تأکید بر تحکیم بنیان خانواده ارائه گردد.

پیشینه پژوهش

رزازی و همکاران (۱۴۰۳) مطالعه‌ای با هدف «شناسایی عوامل مؤثر بر حفظ و تحکیم نهاد خانواده» انجام دادند. یافته‌های این مطالعه نشان داد عواملی «علّی»، «زمینه‌ای» و «مداخله‌گر» دربرگیرنده عواملی با ابعاد روان‌شناختی، فرهنگی و رفتاری و عوامل برون و درون خانوادگی محیطی با ماهیت اقتصادی و اجتماعی هستند؛ به طوری که عوامل «روان‌شناختی»، «فرهنگی» و «رفتاری» عوامل علّی؛ عوامل درون‌نهادی همچون «نقاط اشتراک میان زوجین» و «وظایف زن و مرد در نهاد خانواده» از عوامل زمینه‌ای، و عواملی با ماهیت برون‌نهادی همچون «عوامل اقتصادی» و «تنوع و تضاد عوامل جامعه‌پذیری» از عوامل مداخله‌گر اثرگذار بر حفظ و تحکیم خانواده اسلامی - ایرانی می‌باشد.

عباسی (۱۴۰۳) آثار تربیتی نماز براستحکام خانواده از منظر آیات و روایات را مورد بررسی قرار داد. نتایج نشان داد آثار تربیتی مانند رهایی از منیت، تثبیت عزت نفس، دوری از گناه، تبیین راه زندگی، معنا بخشیدن به زندگی، تقویت روح مسئولیت‌پذیری، دست یافتن به آرامش درونی و بسیاری از این موارد آثار تربیتی مؤثر بر استحکام خانواده می‌باشد.

طهماسبی (۱۴۰۲) حجاب و عفاف و نقش آن در تحکیم خانواده را مورد بررسی قرار داد، و به این نتیجه رسید که یکی از عوامل سلامت و استواری خانواده‌ها و جاذبه‌ی بیشتر زن و مرد در رعایت حجاب و پوشش حجاب و پوشش اسلامی و عفت در زنان می‌باشد. البته حجاب شرط لازم استحکام خانواده است، نه شرط کافی آن و می‌توان گفت: «حجاب از موثرترین عوامل تحکیم روابط خانوادگی است و بی‌حجابی از مخرب‌ترین عوامل تزلزل خانوادگی است.

رهبر مهرپو و همکاران (۱۴۰۱) به بررسی تاثیر رسانه‌های اجتماعی در بازنمایی هویت ایرانی-اسلامی زنان پرداختند. نتایج نشان داد که تمامی ابعاد هویت اجتماعی زنان تهرانی (خانوادگی، ملی، قومی و مذهبی) تضعیف شده است. همچنین نتایج بیانگر آن است بیشترین تغییر در هویت دینی زنان شهر تهران مشاهده می‌شود. همچنین تمامی فرضیه‌هایی که بیانگر ارتباط معنادار بین شبکه‌های و ابعاد مختلف هویت اجتماعی است تأیید شده است.

جلو و بهادر (۱۳۹۹) به کنکاشی درباره نقش زن در استحکام خانواده اسلامی پرداخته است. نتایج مطالعه وی نشان داد از مهم‌ترین عوامل استحکام خانواده، ایمان به خدا، مدیریت اقتصادی خانواده، عفو و گذشت، پرهیز از کینه‌توزی، پرهیز از سوء ظن، احترام متقابل و مشورت

است. زن قادر است با همسر داری نیکو، حسن خلق، راز داری و قناعت و عدم منت گذاری بر همسر موجبات استحکام خانواده را فراهم آورد.

راشیدی و همکاران (۱۳۹۹) دیدگاه متخصصان در خصوص عوامل مؤثر بر شکل گیری هویت ایرانی - اسلامی جوانان براساس تجربه زیسته را بررسی نمودند. یافته های پژوهش حاکی از آن است، که مقوله ها و مفاهیم متعددی از جمله عوامل عوامل خانوادگی، عوامل فردی، عوامل اجتماعی، عوامل فرهنگی و عوامل سیاسی - اقتصادی از عوامل مؤثر بر شکل گیری هویت ایرانی - اسلامی می باشد.

بنی اسدی (۱۳۹۹) در پژوهشی به تبیین نقش زن در استحکام بنیان خانواده با الگوگیری از فرهنگ غنی اسلامی پرداختند. براساس نتایج پژوهش فرهنگ غنی اسلامی راهبردهای بسیار دقیق، زیاد و موثر برای ایفای نقش زنان در استحکام خانواده ارائه نموده است. توجه زنان به سنخیت همسر در تشکیل خانواده، ترغیب زنان به اطاعت همسر، اجتناب از رفتارهای تنش زا، اجتناب از بیان مطالب اختلاف افکن، تأکید بر اعمال محبت افزا میان زوجین، اظهار محبت زوجین نسبت به یکدیگر، رسیدگی به امور منزل به نحوی شایسته، ترغیب زنان به رعایت حال همسران شان، تعافل زنان از خطاها و اشنباهات همسران شان، و عفو و گذشت زنان نسبت به همسران شان برخی از مهم ترین این راه کارها می باشد. راه کارهای فوق و هنرنمایی زنان در حصول استحکام بنیان خانواده امری قطعی است.

شایگان و مؤمنی راد (۱۳۹۷) دیدگاه مقام معظم رهبری بانوان چه نقشی در استحکام درونی نظام اسلامی را مورد مطالعه قرار دادند. براساس یافته ها از نظر معظم له زنان با اقداماتی چون تربیت نسلی که مدافع ارزش ها و آرمان های انقلاب باشند، تحکیم بنای خانواده، تشویق و ترغیب همسر و فرزندان به دفاع از نظام، مقابله مؤثر با تهاجم فرهنگی، تقویت سبک زندگی دینی، مصرف کالاهای ایرانی برای کمک به اقتصاد مقاومتی، حضور به موقع در صحنه و... می توانند نقش مهمی در استحکام درونی نظام اسلامی داشته باشند.

استادی و سالاری فر (۱۳۹۵) عوامل عاطفی روانی تحکیم خانواده از منظر آیات و روایات با رویکرد سبک زندگی اسلامی را مطالعه نمودند. بر اساس نتایج این تحقیق در جنبه عاطفی روانی، ابراز محبت، حمایت روانی، احترام متقابل، خوش بینی، فروتنی، عیب پوشی، بخشش و گذشت، قدردانی از یکدیگر، مهار هیجان های منفی، تأمین نیاز جنسی همسران و اجرای برنامه های نشاط بخش از جمله عواملی هستند که در استحکام خانواده نقش دارند. لذا استفاده از

مهارت‌های مبتنی بر سبک زندگی اسلامی به منظور تقویت این ابعاد در خانواده و اصلاح الگوهای رفتاری به پایداری روابط خانوادگی کمک می‌کند.

نوآوری پژوهش

جهانی‌سازی پروژه‌ای غربی است، که درصدد سیطره و تسلط همه جانبه غرب و فرهنگی غربی بر جهان است. با افزایش سرعت فرایند جهانی شدن یکی از معضلات اساسی که جامعه ایران اسلامی با آن مواجه است تضعیف هویت ایرانی اسلامی در میان اقشار مختلف جامعه است. از سوی دیگر با توجه به نقش حیاتی و کلیدی زنان در خانواده و به تبع آن جامعه همجمله‌های بسیاری برای ایجاد یک هویت غربی در زنان شکل گرفته است، که آثار سوء آن بر کسی پوشیده نیست. دیدگاه، عملکرد، رفتار و... زنان همچون چتری بر ارکان و اعضاء خانواده سایه گسترانیده است. لذا زنانی که از هویت خود گریزان بوده و یا آن را فراموش نموده‌اند، بستر خانواده را با مشکلات و چالش‌های جدی مواجه می‌سازند، که می‌تواند بنیان خانواده را متزلزل سازد. از سوی دیگر بررسی پژوهش‌های انجام شده در حوزه هویت ایرانی و اسلامی و تحکیم بنیان خانواده بیانگر آن است، که تاکنون مطالعه‌ای در این خصوص انجام نگرفته است.

در پژوهش حاضر تحکیم و استحکام بنیان خانواده را از دریچه‌ای نو مورد بررسی قرار گرفته و نتایج حاصل از این پژوهش می‌تواند در تحکیم بنیان خانواده‌ها و همچنین اتخاذ تصمیمات راهبردی برای احیای هویت ایرانی و اسلامی بسیار کاربردی است.

۱. چارچوب نظری

۱-۱. هویت

هویت مفهومی خردمندانه و سیال با وجوهی زیستی، ذهنی، عقلایی، تاریخی و احساسی است. هویت از یک سو بر تشابه و اشتراک و از سوی دیگر بر تباین و افتراق دلالت دارد، چنان که با تأکید بر اشتراکات و پیوستگی‌ها، ما را پیرامون محوری یگانه، همبسته و متعهد می‌نماید، و همزمان ما را از دیگران متمایز می‌سازد. هویت پرسش از کیستی است، و به زعم بسیاری از اندیشمندان موجب شناسایی و تمایز افراد، گروه‌ها، فرهنگ و غیره از یکدیگر می‌گردد (حاجیان و ایروانی، ۱۳۹۷، ص ۶).

«گیدنز» (۱۹۹۱) هویت را آگاهی فرد نسبت به خودش می‌داند که در نتیجه کنش‌های اجتماعی به طور مداوم و پیوسته توسط فرد شکل گرفته و مورد پشتیبانی قرار می‌گیرد (گیدنز، ۱۳۹۸، ص ۸۱). آنچه به انسان‌ها هویت می‌بخشد، تفاوت‌هایی است که موجب تمایز آن‌ها از دیگران می‌شود.

شباهت‌ها و تفاوت‌ها توسط افراد ساخته می‌شوند. به همین جهت افراد این توانایی را دارند، که در موقعیت‌های متفاوت هویت‌های متعددی بسازند و خود را متعلق به آن بدانند.

«اریکسون» (۱۹۶۸) برای هویت‌یابی هشت مرحله را معرفی می‌نماید: اعتماد در برابر عدم اعتماد، تکیه نمودن در مقابل شرم و تردید، ابتکار در برابر احساس گناه، کارایی در برابر حقارت، هویت در مقابل آشفتگی هویت، صمیمیت در برابر تنهایی، باروری در مقابل عدم باروری یا بی‌حاصلی، کمال در مقابل وازدگی و سرخوردگی (سهراب زاده و همکاران، ۱۴۰۲، ص ۶۳).

نظریه‌پردازان هویت را به دو سطح فردی و اجتماعی تقسیم می‌کنند. هویت فردی همان خود است که فرد آن را به عنوان بازتابی از زندگی‌اش می‌پذیرد. و در مقابل هویت اجتماعی نوعی خودشناسی فرد در رابطه با دیگران می‌باشد.

هویت فردی اساسی‌ترین و نخستین سطح هویت می‌باشد. این سطح از هویت که با هویت جمع ارتباط و وابستگی تنگاتنگی دارد، با باورها، نام و سایر ویژگی‌های و خصوصیات شخصی و ظاهری تعریف می‌شود. هویت فردی شناخت ابتدایی فرد از خویش می‌باشد، که براساس رابطه با خانواده و جنسیت است. لذا هویت فردی در ابتدا به ارتباط فرد با خانواده و خویشاوندان و در مرتبه بعدی به جنسیت خود برمی‌گردد.

بدین ترتیب هویت فردی (شخصی) از تعدد و تنوع برخوردار نبوده و فرد تنها دارای هویت خانوادگی و هویت جنسی (مرد یا زن) است (موسوی و همکاران، ۱۴۰۱، ص ۷۲).

«جرج هربرت مید» از معروف‌ترین نظریه‌پردازان هویت اجتماعی معتقد است، هر شخص هویت یا خویشتن خویش را از معبر سازماندهی نگرش‌های شخصی دیگران در قالب نگرش‌های سازمان یافته گروهی یا اجتماعی شکل می‌دهد. به عبارت دیگر، تصویری که فرد از خویش می‌سازد و احساسی که نسبت به خویش پیدا می‌نماید، بازتاب نگرشی می‌باشد، که دیگران نسبت به وی دارند (ر.ک: صحت و گل محمدی، ۱۴۰۲).

هویت اجتماعی با توجه به اعتقادات، باورها، آرمان‌ها، فرهنگ، دین، اشتراکات و سوابق تاریخی، اهلیت و تعلق به زمان و مکان و نژاد تعریف می‌شود. هویت اجتماعی در پاره‌ای از تقسیم‌بندی‌ها در برگیرنده هویت هم‌سالان، هویت خانوادگی، هویت قومی و هویت ملی می‌شود.

هویت ملی از مهمترین و برجسته‌ترین نوع هویت جمعی است. مقام معظم رهبری (مدظله العالی) نیز هویت ملی را شعبه‌ای از هویت جمعی می‌دانند (موسوی و همکاران، ۱۴۰۱، ص ۶۸).

۱-۲. هویت ایرانی اسلامی

هویت ایرانی اسلامی مفهومی تکامل یافته از دو مفهوم هویت ایرانی و هویت اسلامی است. هویت ایرانی همان هویت ملی است، که به معنای وفاداری و احساس تعلق به نمادها و عناصر مشترک در اجتماع ملی می‌باشد. هویت ملی خصوصیتی دارد، که هر ملتی را از سایر ملت‌ها متمایز می‌سازد. دیوید میلر هویت ملی را دارای پنج مشخصه می‌داند: ۱- هویت ملی به وسیله اعتقاد به اینکه اعضا یک ملت همدیگر را به عنوان هم وطن می‌شناسند و باور دارند که در خصوصیات و ویژگی‌هایی مشترک هستند، ساخته می‌شود. ۲- هویت ملی در تداوم تاریخی قرار دارد ۳- هویت ملی هویتی فعال است. ۴- پاره ای از هویت ملی، گروهی از مردم را به یک مکان جغرافیایی خاص مرتبط می‌نماید ۵- هویت ملی نیازمند آن است تا افراد و مردمی را که در آن سهیم‌اند، تا اندازه‌ای دارای مجموعه‌ای از خصوصیات و ویژگی‌هایی مشترک باشند، که فرهنگ عمومی مشترک یا منش ملی نامیده می‌شود (میلر، ۱۳۸۳، ص ۴۶).

هویت اسلامی به رابطه انسان با دین اسلام و نسبتی که با آن پیدا می‌کند، اطلاق می‌شود (التیامی‌نیا و رضایی اردانی، ۱۴۰۱، ص ۱۴۳). هویت اسلامی یعنی باور و التزام عملی به دین اسلام و نشان دادن رفتار و عملی که فرد معتقد به باورهای دینی را از پیروان مذاهب دیگر متمایز می‌سازد. هویت اسلامی بعد از ظهور دین مبین اسلام و نبوت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم در قالب امت اسلامی که براساس آیات قرآن کریم به عنوان بهترین امت معرفی شد «وَكذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعِ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقْبَيْهِ وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ» (بقره، ۱۴۳) تجلی یافت.

با ورود اسلام به ایران، هویت اسلامی جزء پایه‌های محکم و اساسی هویت ایرانیان محسوب گردید و ایرانیان بعد از آمدن اسلام به ایران و پذیرش آن، با بهره‌گیری از فرهنگ ایرانی و ویژگی‌های اخلاقی توانستند در کنار تقویت و تحکیم هویت ایرانی، هویت دینی خویش را معنای جدیدی بخشیده و تمدن و فرهنگ ایرانی - اسلامی را بارور نمایند. هویت ایرانی اسلامی بیانگر آن است که دین و ملیت در مقابل یکدیگر قرار نمی‌گیرند؛ بلکه دین یکی از ارکان حیاتی و مهم هویت و فرهنگ ملی محسوب می‌گردد، و جامعه بدون دین از خود هویتی ندارند (راشدی و همکاران، ۱۳۹۹، ص ۵۸).

مبتنی بر آیات قرآن کریم دین که منشاء هویت اسلامی است دین مهمترین عامل هویت بخشی و همبستگی جوامع دینی است: «وَاذْكُرُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا» (آل عمران، ۱۰۳). در خلال چهارده قرن همراهی تاریخ اسلام و ایران، آمیزه‌ای از هویت ایرانی و اسلامی پدید آمد، که در آن نمی‌توان هیچکدام را از دیگری منفک کرد. تصور هویت ایران بدون اسلام به آن اندازه غیرممکن و تصور ناپذیر است، که هویت اسلامی را بدون ایران تصور نماییم (نادری و همکاران، ۱۳۹۷، ص ۱۵). در طی تاریخ ملت ایران عناصر اصلی هویت خود را پالایش نموده و اگر عنصر و یا عناصری کارائی و کارآمدی خود را از دست داده آن را کنار گذاشته‌اند. بدین گونه از تلفیق مؤلفه‌های هویت ایرانی با مبانی الهی اسلام هویت مستحکم‌تری با عنوان هویت ایرانی اسلامی ایجاد شده است.

هویت ایرانی-اسلامی مجموعه‌ای از نگرش‌های مثبت نسبت به الگوها و سازه‌های هویت بخش و یکپارچه کننده در سطح کشور است، که دارای مؤلفه‌های متنوع همچون ارزش‌های دینی فرهنگی، ملی و اجتماعی است. فرد ایرانی تعارض و مزاحمتی بین تعلقات اسلامی با تعلقات ایرانی خود احساس نمی‌کند که علت آن هم نشینی تاریخی و همزیستی درازمدت دین اسلام با عناصر فرهنگ ملی ایرانیان بوده است (حاجیان، ۱۳۹۱، ص ۱۴۳).

هویت ایرانی-اسلامی دارای لایه‌ای از هویت ایرانی است که لایه ایدئولوژیکی فراملی اسلامی طی فرآیندی بر آن کشیده شده است و به تدریج با یکدیگر امتزاج یافته‌اند، بطوریکه از یکدیگر تفکیک ناپذیر هستند.

ابعاد هویت ایرانی-اسلامی می‌توان در بعد اجتماعی (احساس تعلق هرچه بیشتر افراد جامعه به نظام اجتماعی)، بعد تاریخی (آگاهی افراد جامعه از تاریخ گذشته)، بعد جغرافیایی (سرزمین مشترک ایران)، بعد سیاسی (عضویت افراد در یک نظام سیاسی و پذیرش ارزش‌ها و قوانین جامعه)، بعد فرهنگی (زبان میراث نیاکان و میراث تمدنی) اشاره نمود (دانی‌زاده جلودار، ۱۳۹۴، ص ۳۵).

امروزه هویت ملی ایرانیان همان طور که در اسناد بالادستی نظام جمهوری اسلامی ایران آمده از سه هویت ایرانی هویت اسلامی و هویت متجددانه شکل می‌گیرد (رهبری و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۴۷).

هویت ملی و ایرانی تعلق افراد به سرزمین و تاریخ ایران را بیان می‌کند که ریشه‌ای طولانی مدت دارد و هویت اسلامی نیز تعلقات دین را در بر می‌گیرد برای تبیین چگونگی شکل‌گیری

مفهوم هویت ایرانی-اسلامی لازم است به جریان‌های فکری و تاریخی اشاره شود. به طور کلی چهار دیدگاه یا جریان فکری اساسی در این حوزه وجود دارد:

۱. جانب داری از ناسیونالیسم ایرانی در ضدیت با اسلامیت و عرب‌ستیزی و سعی برای پالایش زبان فارسی از واژگان عربی.

۲. جانب داری از جریان‌های مارکسیستی توسط حزب توده و گروه‌های چپ. در این جریان فکری فرهنگ و هویت ملی تأثیرگیرنده از عنصر زیربنایی اقتصاد است، و مفهوم خلق، جایگزین مفهوم ملت شده است.

۳. جریان فکری تجددگرایی، طرفدار تقلید و دنباله روی کامل از الگوهای غربی می باشد، و هویت ملی را در غربی شدن کامل معنا می نماید.

۴. جریان فکری تأکید بر همزیستی تجدد، نوسازی و سنت بر اساس الگوهای دینی. معتقدان این جریان فکری طیف گسترده‌ای از علما و صاحب نظران اسلامی و روشنفکران را در بر می گیرد، که امام خمینی، جلال آل احمد، شریعتی و مطهری به عنوان سرآمدان این جریان می باشند (نادری و همکاران، ۱۳۹۷، ص ۱۶).

هویت ایرانی هویتی است در قید و بندهای جغرافیایی که بر روابط اجتماعی و فرهنگی سایه افکنده و بیانگر احساس شایستگی ایرانیان به فرهنگ و سرزمین خود است که موجب تمایز ایرانیان از افراد سایر کشورها و ملل می شود. درحالیکه هویت اسلامی در قید و بندهای جغرافیایی قرار نگرفته و بیانگر درکی مسلمانان از خود و دیگر مسلمانان است.

هویت اسلامی نشان دهنده تعلق و تعهد به دین اسلام، عمل به احکام و مناسک اسلامی و تقید به شعائر اسلامی می باشد. که از زمان ظهور دین مبین اسلام آغاز و تاکنون امتداد یافته است.

هویت ایرانی که همان هویت ملی است بوجود آورنده مفهوم مشترکی به نام ملت می شود، در حالیکه هویت اسلامی موجب شکل‌گیری مفهوم مشترکی است که اصطلاحاً امت نامیده می شود. لذا هویت اسلامی هویتی گسترده تر و فراتر از هویت ایرانی است که موجب اتحاد جامعه اسلام و مسلمین می گردد. از این رو هویت ایرانی اسلامی بیانگر تعهد و تعلق مردم ایران هم به هویت ملی و هم به ارزش‌ها و باورهای دین اسلام می باشد.

۳-۱. تحکیم بنیان خانواده

خانواده در لغت دارای معانی مختلفی است در یک معنی خانواده را به معنای اهل البیت، اهل خانه، مجموعه افراد دارای پیوند نسبی یا سببی دانسته که در زیر یک سقف زندگی می‌کنند. در معنی دیگر خانواده را مجموعه خویشاوندان، تیره، خاندان می‌داند (اعزازی، ۱۴۰۱، ص ۱۰). در لاتین معادل کلمه خانواده Family است، که به معنی گروه یا مجموعه ای شامل یکی از والدین یا هر دو آن‌ها و فرزندان است. خانواده در عربی معادل واژه ترکیبی «اهل بیت» است؛ که به معنای یک عده افرادی که در یک خانه به ویژه شب هنگام سکونت دارند (سراقی و صفورایی پاریزی، ۱۳۹۸، ص ۶۹).

«تحکیم» در لغت به معنای «استوار کردن» است؛ مفهوم «تحکیم» در کنار مفهوم «خانواده»، از منظر اصطلاحی مبین استواری و استقرار نهاد خانواده است؛ در واقع، مقصود از تحکیم خانواده، فراگیری اصل اعتدال میان همگان، حاکمیت اخلاق و حفظ حقوق همه اعضا است (رزازی و همکاران، ۱۴۰۳، ص ۷۴). «زن» و «مرد» اولین و مهمترین عنصری هستند، که خانواده به واسطه آنها تشکیل شده و قوام یافته است، و با وجود فرزندان این قوام و استحکام تکمیل می‌شود.

در چنین فرضی، خانواده از تحکیم فیزیکی و ثبات حداقلی برخوردار است؛ اما آنچه به این حضور فیزیکی معنا می‌بخشد و خانواده را از استحکام بیشتری برخوردار می‌سازد، احساس همبستگی و پیوند میان اعضای خانواده است (عبدالمحمدی و همایون فرد، ۱۴۰۲، ص ۳۵) عوامل بسیاری موجب ایجاد تحولات اساسی در خانواده و استحکام بنیان خانواده می‌شود. در این خصوص نظریه های مطرح شده است، که از مهمترین آن‌ها می‌توان به نظریه حوزه عمومی، تحول فرهنگی (ارزشی)، نظریه جامعه شبکه‌ای و نظریه نوسازی اشاره نمود.

۲. روش پژوهش

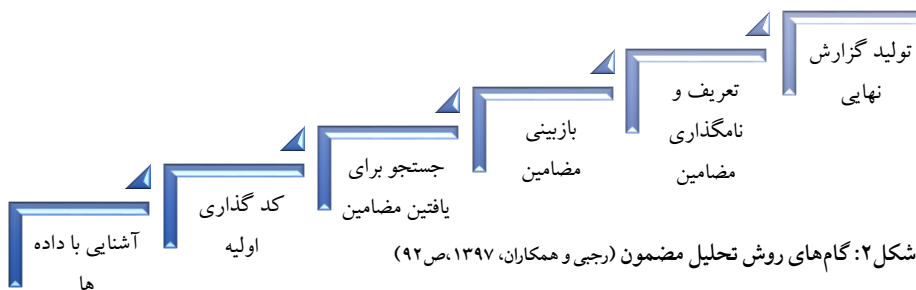
مدل پیاز پژوهش چارچوبی است، که به طراحی یک روش تحقیق قوی کمک می‌کند. به عبارتی به محقق کمک می‌کند تا یک سری تصمیم بگیرد که امکان تحقیق سیستماتیک را فراهم می‌کند. بر مبنای مدل پیاز پژوهش دانایی فرد (۱۳۸۳) (حبیبی، ۱۴۰۰، ص ۳۵) پژوهش حاضر از جمله پژوهش‌های تفسیرگرایانه می‌باشد، که به شیوه اکتشافی-استقرایی انجام شد.

پژوهش حاضر کاربردی بوده و در زمره پژوهش‌های کیفی قرار می‌گیرد. داده‌ها با بهره‌گیری از بیانات مقام معظم رهبری مدظله‌العالی و مصاحبه با نخبگان حوزه خانواده و جامعه‌شناسی (دارنده

سابقه کار پژوهشی در حوزه مرتبط با موضوع، دارا بودن مدرک کارشناسی ارشد و بالاتر) که به صورت هدفمند تا رسیدن به اشباع نظری انتخاب می‌شوند، جمع‌آوری شده‌است. داده‌های این بخش با به کارگیری روش تحلیل مضمون تجزیه و تحلیل می‌گردند. روش تحلیل مضمون، گستره‌ای وسیع از فنون را شامل می‌شود، که در این مقاله با توجه به اهداف پژوهش از روش شبکه مضامین استفاده شده‌است.

در این روش محقق منابع را برای شناخت و آگاهی از مضامین مطالعه نموده، مضامین پایه، سازمان‌دهنده و عالی را شناسایی نموده و سپس براساس ارتباط میان آن‌ها نقشه‌ای گرافیکی رسم می‌نماید. در این پژوهش، فرایند تحلیل مضمون در قالب سه مرحله انجام شده‌است: (۱) تجزیه و توصیف متن (۲) تشریح و تفسیر متن (۳) ادغام و یکپارچه کردن مجدد متن. در حالیکه مراحل ذکر شده با تفسیر و تحلیل همراه می‌باشد، اما در هر مرحله، سطح بالاتری از انتزاع بدست می‌آید.

با توجه به انعطاف روش تحلیل مضمون و نقش بسیار مهم محقق در مراحل مختلف آن پژوهشگر باید کاری را که انجام می‌دهد بطور شفاف و آشکار توضیح داده و آنچه می‌گوید باید با آنچه انجام می‌دهد واقعاً همخوانی و انطباق داشته باشد. به همین دلیل در پژوهش حاضر کلیه مراحل روش تحقیق مطابق آنچه در این بخش ذکر شده‌است انجام پذیرفت (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۱۷۶). روش تحلیل مضمون شامل شش گام می‌باشد:

در حوزه اعتمادپذیری پژوهش‌های کیفی، در دهه ۱۹۸۰ «گوبا» و «لینکلن» به منظور ارزیابی دقت علمی در پژوهش کیفی مفهوم «قابلیت اعتماد» را به عنوان جایگزینی روایی و پایایی در

پژوهش‌های کمی مطرح نمودند. «قابلیت اعتماد» از عناصر قابلیت اعتبار، انتقال، اتکا و تأیید تشکیل می‌شود (قراباغی و ازگلی، ۱۳۹۹، ص ۱۲۷).

به‌منظور افزایش حساسیت پژوهشگران، از پژوهشگر دیگر استفاده شد و با تحلیل مستمر که به حدس‌ها و سؤال‌هایی منجر شد، که طبقه‌بندی و تحلیل نهایی را منسجم‌تر نمود، تلاش گردید مضمون‌های به دست آمده تا حد ممکن، دقیق‌ترین برداشت‌ها از داده‌ها باشد. همچنین در جهت تأمین تفکر نظریه‌مندان، در زمان اجرای پژوهش، تلاش شد با ظهور فکریایی از درون داده‌ها که در داده‌های جدید باز تأیید شدند؛ داده‌هایی که پیش از این گردآوری شده ممیزی پژوهشی شود. داده‌ها به طور مستمر مورد بازبینی قرار گرفت.

۳. تجزیه و تحلیل یافته‌ها

در راستای هدف پژوهش ابتدا سعی شد مؤلفه‌های هویت ایرانی اسلامی از بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) و نظرات خبرگان این حوزه استخراج گردد. بدین منظور ابتدا بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در حوزه هویت ایرانی و اسلامی، هویت زنان و خانواده مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت. همسو با بررسی بیانات معظم له؛ با نخبگان حوزه خانواده و جامعه‌شناسی نیز مصاحبه‌ای به صورت نیمه ساختار یافته انجام شد. سپس اسناد جمع‌آوری شده با روش تحلیل مضمون مورد بررسی قرار گرفتند و داده‌های اولیه از آنها استخراج گردید.

جدول ۱ نمونه ای از استخراج مضمون‌های پایه از بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

کد	مضمون پایه	متن	منبع
IHDR8	آگاهی از گذشته تاریخی	که افتخارات ملی را، گذشته‌ی علمی را، گذشته‌ی سیاسی را، گذشته‌ی بین‌المللی را بشناسند، تلاشی که شده و مجاهدتی که شده بشناسند.	بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) ۱۴۰۱/۲/۲۱
IHDR9	حفظ خاطره‌های تاریخی		
IHDR15	باور به جایگاه و منزلت زن در اسلام	در نظر اسلام و در نگاه کلی‌ای که اسلام دارد، زن همان است که در این جمله‌ی «الْمَرْأَةُ رِجَالٌ لَبِستَ بِقَهْرٍ مَانَهُ» است؛ مثل یک گل. یک گل، وجودش لازم است و نگهداری‌اش لوازمی دارد	بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) ۱۳۹۵/۲/۲۰
IHDR17	حجاب و پوشش اسلامی	امروز پرچم استقلال هویتی و فرهنگی زنان در دست زنان ایرانی است؛ امروز بانوان	بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

IHDR18	احترام و دلبستگی به نمادها و فرهنگ اسلامی	ایرانی با حفظ حجاب، استقلال هویتی خودشان و استقلال فرهنگی خودشان را دارند اعلام می‌کنند و به دنیا صادر می‌کنند؛ یعنی دنیا سخن جدیدی دارد می‌شنود.	رهبری (مدتله‌عالی) ۱۳۹۶/۱۲/۱۷
IHDR23	حجاب و پوشش اسلامی	شما با نمایش شخصیت و هویت زن مسلمان ایرانی نشان دادید که در میادین ورزشی نیز یک زن مسلمان می‌تواند با حفظ حجاب و حدود دینی، حضوری مقتدر و عزت‌آفرین داشته باشد.	بیانات مقام معظم رهبری (مدتله‌عالی) ۱۳۹۳/۸/۲۰
IHDR24	احترام و دلبستگی به نمادها و فرهنگ اسلامی		
IHDR30	خانواده‌محوری	اگر ما توانستیم در زمینه‌ی زن و خانواده و مادر و همسر، درست فکر کنیم، درست تصمیم بگیریم و درست عمل کنیم، بدانید که آینده‌ی این کشور تضمین شده است.	بیانات مقام معظم رهبری (مدتله‌عالی) ۱۳۹۲/۲/۱۱
IHDR31	رعایت حیا و عفت	عظمت زن آن است که بتواند حجب و حیا و عفاف زنانه را که خدا در جبلت زن ودیعه نهاده است، حفظ کند؛ این را بیامیزد با عزت مؤمنانه؛ این را بیامیزد با احساس تکلیف و وظیفه؛ آن لطافت را در جای خود به کار ببرد،	بیانات مقام معظم رهبری (مدتله‌عالی) ۱۳۸۹/۲/۱
IHDR32	عمل به ارزش‌های اسلامی و معنوی		
IHDR49	انس با قرآن	مرد و زن مسلمان، کودکان مسلمان باید با قرآن انس پیدا کنند. قرآن را به معنای حقیقی مخاطب قرار گرفتن در مقابل خدا، بخوانید و در آن تدبر کنید و از آن بیاموزید. مرحله‌ی بعدش هم عمل است؛ اما من مرحله‌ی قبل از عمل را عرض می‌کنم: آموختن قرآن، فهم معارف قرآن، تدبر در آیات قرآن و کلمات قرآنی.	بیانات مقام معظم رهبری (مدتله‌عالی) ۱۳۸۶/۶/۲۲
IHDR50	آشنایی با معارف قرآن		
IHDR56	شناخت سیره پیامبر و اهل بیت (علیهم السلام)	زینب کبری (سلام‌الله‌علیها) یک شخصیت همه‌جانبه بود. اسلام زن را به این طرف سوق می‌دهد. زن با نقاط قوت زنانه‌ی خود- که خدای متعال در وجود او به ودیعه گذاشته و مخصوص زن است- همراه با ایمان عمیق،	بیانات مقام معظم رهبری (مدتله‌عالی) ۱۳۸۴/۳/۲۵
IHDR57	باور و اتکا به خداوند		

IHDR58	تقوا و پارسایی	همراه با استقرار ناشی از اتکاء به خداوند، و همراه با عفت و پاک‌دامنی - که فضای پیرامون او را نورانیت می‌بخشد - می‌تواند در جامعه یک نقش استثنائی این‌گونه ایفا کند	
IHDR59	شناخت ظرفیت روحی و اقتدار معنوی		
IHDR60	باور به جایگاه و منزلت زن در اسلام		
IHDR71	باور به جایگاه و منزلت زن در اسلام	جا دارد زن مسلمان با تأمل در مفاهیم اسلامی و ارزشگذاری‌های اسلامی و با دقت در خطوطی که در نظام اسلامی برای پیشرفت زنان و مردان پیش‌بینی شده‌است، هویت خود را بازیابی کند و قامت رسای استدلال را در مقابل سفسطه‌ها و وسوسه‌های عوامل صهیونیسم و سرمایه‌گذاری و زراندوزی به نمایش درآورد.	بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) ۱۳۷۹/۶/۳۰
IHDR72	دوری از هوا پرستی		
IHDR73	شناخت ارزش‌ها و مفاهیم اسلامی		
IHDR79	آمادگی برای دفاع از کشور در شرایط خطر	این که در شهر شما یک بانوی مسلمان و شجاع در مقام دفاع می‌تواند سرباز دشمن را اسیر کند و نیروی مهاجم را به خاک و خون بکشد، این را نگه دارید و برای خودتان حفظ کنید.	بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) ۱۳۹۰/۱/۲۲
IHDR80	حفظ خاطره‌های تاریخی		

جدول ۲ نمونه‌ای از استخراج مضمون‌های پایه از متن مصاحبه‌ها

کدها	مضمون‌های پایه	متن مصاحبه‌ها
IHD5	آگاهی از مهمترین حوادث و رویدادهای ملی	هویت ایرانی در بستر تاریخ و فرهنگ کشور شکل گرفته است. شناخت از گذشته‌های تاریخی، آگاهی از حوادث مهم تاریخی مانند پیروزی‌ها، مقاومت‌ها، و رنج‌ها، و احترام به نمادها و شخصیت‌های تاریخی در تحکیم هویت زنان ایرانی مؤثر باشد
IHD6	احترام به نمادهای ملی	
IHD7	آگاهی از مفاخر و شخصیت‌های تاریخی و ملی	
IHD8	آگاهی از گذشته‌های تاریخی	
IHD11	توکل و اتکاء به خداوند متعال	اعتقاد به خداوند به زنان مسلمان کمک می‌کند تا در برابر مشکلات و چالش‌های زندگی خانوادگی صبور و استوار باشند
IHD12	توجه به خدا و تمسک به قانون الهی	

IID21	احترام به دیگران	حجاب به عنوان یک مؤلفه هویتی در زنان مسلمان نمادی از تعهد به ارزش‌های اسلامی و احترام به خود و دیگران است. رعایت حجاب و پوشش اسلامی می‌تواند احساس امنیت، اعتماد به نفس، و عزت نفس در زنان را تقویت کند.
IID22	رعایت حجاب و پوشش اسلامی	
IID30	علاقه و افتخار به خط و زبان فارسی	تقویت زبان فارسی در میان زنان می‌تواند ارتباطات خانوادگی را بهبود بخشیده و احساس تعلق و وحدت را تقویت کند، که در نهایت به استحکام بنیان خانواده می‌انجامد.
IID31	احساس تعلق	
IID40	آگاهی از گذشته تاریخی	آگاهی از تاریخ، احساسی از پیوند و تعلق به یک جامعه‌ی بزرگتر و پرافتخار را ایجاد می‌کند که در نهایت می‌تواند موجب تقویت پایه‌های خانواده شود.
IID41	افتخار به ایرانی بودن خود	
IID46	علاقه‌مندی به اقوام ایرانی	مؤلفه‌های هویت قومی و محلی، مانند تعلق به یک قوم یا منطقه خاص، نقش بسزایی در هویت زنان دارند. این مؤلفه‌ها می‌توانند در تقویت احساس تعلق و پیوندهای اجتماعی در خانواده مؤثر باشند
IID47	احساس تعلق	
IID48	نیاز به پیوندهای اجتماعی	
IID53	آگاهی از مفاخر و شخصیت‌های تاریخی و ملی	ادبیات کلاسیک و معاصر فارسی، از شاهنامه تا آثار شاعران معاصر، حاوی ارزش‌ها و الگوهای اخلاقی و انسانی است که به عنوان بخش مهمی از هویت ایرانی در زنان شکل گرفته است
IID65	حفظ و بزرگداشت آداب و رسوم	حفظ و اجرای آداب و رسوم می‌تواند به ایجاد حس مشترک و هویت جمعی در خانواده منجر شود، که این خود به تحکیم بنیان خانواده کمک می‌کند
IID67	همسرداری براساس شیوه و آیین ایرانی	زنان به عنوان محور اصلی خانواده نقش تعیین‌کننده‌ای در حفظ و تقویت این نهاد دارند. نقش مادری و همسری، همراه با مسئولیت‌های تربیتی و آموزشی، بخشی از هویت زنان ایرانی است. تقویت این نقش‌ها
IID68	خانواده محور بودن	

		و مسئولیت‌ها می‌تواند به پایداری و استحکام بنیان خانواده کمک کند.
IID70	احترام به حقوق دیگران	اصول اخلاق اسلامی مانند صداقت، امانت‌داری، گذشت، صبر، و احترام به دیگران، پایه‌های اساسی هویت اسلامی زنان را تشکیل می‌دهد.
IID71	برخورداری از فضایل اخلاقی	
IID82	همسر داری بر مبنای دین اسلام	در هویت اسلامی، احترام به همسر و رعایت حقوق او به عنوان یک اصل مهم مطرح شده است.
IID83	احترام و خودآگاهی نسبت به آداب و رسوم باستانی	آداب و رسوم و سنت‌های محلی، از قبیل جشن‌ها، مراسم، و آئین‌ها، بخشی از هویت فرهنگی ایرانیان را تشکیل می‌دهند.
IID90	توجه به خدا	اعتقاد به توحید و درک حضور دائمی خداوند، می‌تواند باعث ایجاد آرامش، اعتماد به نفس و احساس مسئولیت بیشتر در زنان شده و به استحکام خانواده کمک کند
IID91	التزام قلبی به اصول دین	

پس از استخراج و کدگذاری مضمون‌های پایه، این مضمون‌ها مورد بررسی قرار گرفته و مضمون‌هایی که دارای شباهت و قرابت معنایی بودند در یک دسته قرار داده شدند.

جدول ۳ دسته بندی مضمون های پایه

مضمون سازمان دهنده	مضمون پایه	مضمون سازمان دهنده	مضمون پایه
سرزمینی	احترام به نمادهای ملی (پرچم، سرود و ...)	رفتاری	اهتمام به واجبات و مناسک دینی
	آمادگی برای دفاع از کشور در شرایط خطر		تقوا و پارسایی
	ارج نهادن به مناسبت‌های باستانی و ملی		عمل به ارزش‌های اسلامی و معنوی
	وفاداری ملی و عدم خیانت به کشور		بکارگیری روش‌های تربیت اسلامی
	افتخار به پیشرفت‌ها و دستاوردهای ملی		التزام عملی به اصول و فروع دین

التزام به بزرگداشت مناسبت‌ها و مراسم مذهبی		علاقه و افتخار به مرز و بوم	سیاسی
تلاش عملی برای فراگیری اسلام و آشنایی با عالمان اسلام		علاقه و افتخار به خط و زبان فارسی	
بیزاری از خدشه دار شدن و هتک حرمت به اسلام		تعهد به قوانین کشور	
تکیه‌ی بر ظرفیت‌ها و نیروهای خدادادی		تعهد به اهداف سند چشم‌اندازها	
همسرداری بر مبنای دین اسلام		استقلال‌جویی	
حجاب و پوشش اسلامی		گرایش به اقتدارگرایی ملی و سیاسی	
نیازمندی‌های معنوی	پیش زمینه‌ها	تفسیر خوشبینانه از وقایع و رویدادهای زندگی	استحکام بنیان خانواده
احساس تعلق		کشف و پرورش قابلیت‌ها و توانایی‌های اعضای خانواده	
خودآگاهی و خودیابی		رشد و کمال معنوی اعضای خانواده	
زمینه‌های فردی		ارتقاء وفاق و همبستگی	
شناخت سیره پیامبر و اهل بیت (علیهم السلام)	معرفتی	هدفمندی و انگیزه‌مداری اعضای خانواده	تاریخی
آشنایی با سبک زندگی اسلامی		انجام رفتار در راستای انتظار جامع	
آگاهی از وقایع و حوادث تاریخ اسلام		توانایی بالا در برقراری ارتباط	
شناخت ارزش‌ها و مفاهیم اسلامی		احساس تعلق به میراث فرهنگی ایرانی	
شناخت ظرفیت روحی و اقتدار معنوی		آگاهی از مهمترین حوادث و رویدادهای ملی	
انس با قرآن و آشنایی با معارف قرآنی		حفظ خاطره‌های تاریخی	
بکارگیری شیوه معماری ایرانی در خانه	فرهنگی	آگاهی از گذشته تاریخی	تاریخی
آگاهی و حفظ جشن‌ها و اعیاد ملی و ایرانی		افتخار به ایرانی بودن خود	

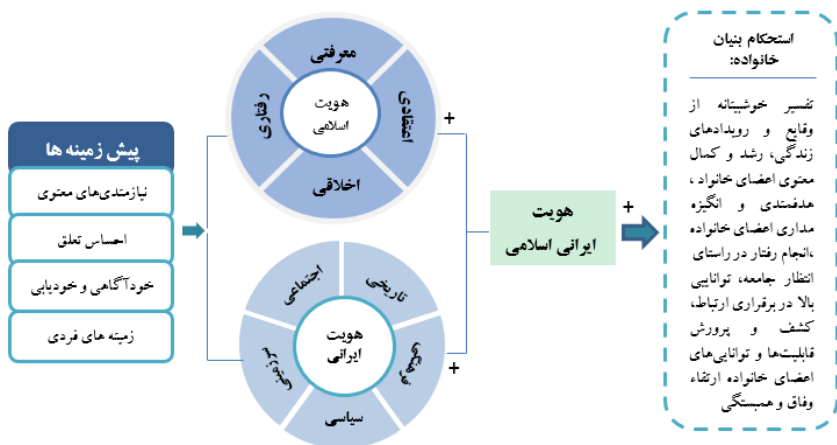
دلباخته و فریفته‌ی تمدن ایرانی بودن		آگاهی از مفاخر و شخصیت‌های تاریخی و ملی	اعتقادی
تکیه بر باورها و ارزش‌های ایرانی		باور و اتکاء به خداوند متعال	
ارج نهادن به پوشش‌های بومی و محلی		باور و توجه به خدا و تمسک به قانون الهی	
احترام و خودآگاهی نسبت به آداب و رسوم باستانی		احساس عزت و غرور از مسلمان بودن	
خانواده محور بودن	اجتماعی	باور به جایگاه والای اسلام در میان سایر ادیان	
بکارگیری روش‌های تربیتی ایرانی در تربیت فرزندان		احترام و دلبستگی به نمادها و فرهنگ اسلامی	
آشنایی و حفظ سبک زندگی ایرانی		باور به جایگاه و منزلت زن در اسلام	
حفظ ارزش‌های ایرانی در ارتباطات اجتماعی		با اهمیت تلقی کردن اسلام و ضرورت اطلاع از آن	
همسرداری براساس شیوه و آیین ایرانی		التزام قلبی به اصول و فروع دین	

در مرحله سوم مضمون‌های سازمان‌دهنده در سه دسته بسترها و زمینه‌ها، هویت ایرانی، هویت اسلامی و پیامدها دسته‌بندی شدند، و در نهایت مدل پژوهش طراحی گردید.

جدول ۴: دسته بندی مضمون‌های سازمان‌دهنده

مضمون عالی	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون عالی	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون عالی	مضمون سازمان‌دهنده
هویت ایرانی	سرزمینی	هویت اسلامی	رفتاری	استحکام بنیان خانواده	پیامد
	سیاسی		معرفتی		
	فرهنگی		اخلاقی	پیش زمینه‌ها	
	تاریخی		اعتقادی		
اجتماعی					

شکل ۲ مدل پژوهش

نتیجه گیری

مفهوم هویت، مفهومی سهل و ممتنع بوده و به عنوان یکی از مفاهیم بنیادین رشد و تربیت، از گستردگی بسیار برخوردار است (راشدی و همکاران، ۱۳۹۹، ص ۶۸). اعتبار و شناسایی هر فرد از هویت او منتج می شود و در برگیرنده وابستگی ها و تعلقات معنوی و مادی است؛ که در جهات مختلف ملی، مذهبی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی افراد یک کشور نقش مهمی دارد (اکبری، ۱۳۹۹، ص ۴۹).

جهانی شدن پدیده ای است که با انتقال سریع و برق آسا و رو به گسترش فناوری اطلاعات و فرایندهای تبادل اطلاعات در اقصی نقاط جهان و همچنین علاقه دولت های بزرگ در به سلطه درآوردن سایر ملل آثار زیادی را در ابعاد مختلف جوامع بر جای گذاشته است.

هویت یکی از این ابعاد می باشد، که به مقدار زیادی تحت تأثیر پدیده جهانی شدن قرار گرفته و با نوعی بحران مواجه شده است. بطوریکه در جهان امروز هیچ جامعه ای نمی تواند ادعا کند که از این بحران در امان مانده است. همه سطوح جامعه به نوعی با بحران هویت مواجه اند، اما آثار و نتایج این بحران در بعضی از سطوح از جمله زنان بخاطر نقش کلیدی شان در خانواده و جامعه برای جوامع زیانبارتر می باشد.

از خود بیگانگی، احساس بیهودگی، احساس تنهایی و عزلت در میان جمع و جامعه، تحلیل از درون، بی هدفی و سرگردانی، جستجوی هویت منفی و... پاره ای آثار بحران هویت در زنان می باشند، که اگر زنان جامعه نتوانند از راه پذیرش مسئولیت ها و هویت مثبت نقش های خود را بروز بدهند، به هویت منفی روی خواهند آورد. یعنی کاملاً برخلاف آن چیزی که جامعه از او انتظار دارد، عمل می نماید. لذا در این پژوهش سعی شده است، مدلی برای بازیابی هویت ایرانی-اسلامی زنان با تأکید بر تحکیم بنیان خانواده ارائه گردد.

بدین منظور با توجه به جامعیت شخصیت علمی و دینی مقام معظم رهبری (مدظله العالی) با بهره گیری از بیانات معظم له و نظرات نخبگان داده های پژوهش استخراج و مدل نهایی ارائه گردید. یافته های پژوهش بیانگر آن است که مدل به دست آمده علاوه بر مقوله مرکزی هویت ایرانی و اسلامی در برگیرنده بستر و آثاری است. در مدل ارائه شده مجموعه ای از عوامل اثرگذار بر هویت ایرانی-اسلامی مطرح شده است، که به عنوان ورودی مدل ایفای نقش می نماید. هویت ایرانی و اسلامی در عوامل و بسترهایی ریشه دارد، که قبل از شناسایی مؤلفه های هویت ایرانی-اسلامی ضرورت دارد، که این عوامل زمینه ساز و اثرگذار شناسایی شوند. در الگوی ارائه

شده این عوامل در قالب چهار عامل نیازمندی‌های معنوی، خودآگاهی و خودیابی، احساس تعلق، زمینه‌های فردی گروه‌بندی شدند. سپس در این الگو مؤلفه‌های هویت ایرانی-اسلامی در قالب دو خوشه مضمونی با هسته مرکزی هویت ایرانی و هویت اسلامی به تصویر کشیده شده‌است. هویت ایرانی در قالب ۵ مضمون تاریخی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و سرزمینی؛ و هویت اسلامی در قالب ۴ مضمون معرفتی، اعتقادی، رفتاری و اخلاقی تنظیم شده‌است.

دستیابی به هویت ایرانی-اسلامی دستاوردهای بسیار مثبتی برای خانواده‌ها. به تبع آن برای جوامع دارد که در این مدل در قالب مضمون عالی تحکیم بنیان خانواده دسته‌بندی گردیده و شامل مضمون‌های تفسیر خوشبینانه از وقایع و رویدادهای زندگی، رشد و کمال معنوی اعضای خانواده، هدفمندی و انگیزه‌مداری اعضای خانواده، انجام رفتار در راستای انتظار جامعه، توانایی بالا در برقراری ارتباط، کشف و پرورش قابلیت‌ها و توانایی‌های اعضای خانواده و ارتقاء وفاق و همبستگی می‌باشد.

فضاهای آموزشی محیط‌های رشد و یادگیری اند و از دیدگاه اسلام، مأموریت این مراکز انسان‌سازی و تربیت و پرورش انسان‌های الهی است. مسلم است که دستیابی به این هدف، نیازمند انجام وظایف دینی و توجه به آداب و رسوم ملی همگام با یکدیگر هستیم. از این رو باید میان مؤلفه‌های هویت ایرانی و هویت اسلام پیوند برقرار کنیم، و در چارچوب تعالیم اسلامی الگویی مؤثر و کارآمد ارائه دهیم. چرا که جوامع زمانی این امکان را دارند، که ماحصل جهان بینی خود را به نمایش گذارند، که هویت ملی شان متناسب با ارزش‌ها و باورهای دینی باشد. متأسفانه جامعه کنونی نتوانسته ارتباطی وثیق و معنادار میان باورهای بنیادین و ارزش‌های اصیل اسلامی و ایرانی ایجاد نماید.

پیشنهادات: لذا براساس نتایج پژوهش ضروری به نظر می‌رسد که سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان بر هویت ایرانی اسلامی، به ویژه برای زنان تمرکز جدی داشته باشند. همچنین با توجه به نتایج پژوهش حاضر پیشنهاد می‌شود، بستری مساعد به منظور ارتقا و بهبود هویت‌یابی و شناخت بیشتر هویت ایرانی و اسلامی به منظور رفع خلأ ناشی شناخت و تقابل هویت ایرانی و اسلامی توسط نهادهایی چون آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها، رسانه‌های ارتباط جمعی و... مطابق با ارزش‌های دینی و ملی فراهم شود. همچنین پیشنهاد می‌شود، رسانه ملی به منظور شکل‌گیری هویت براساس هویت اسلامی-ایرانی، اقداماتی مانند اعتمادسازی و آگاهی بخشی انجام شود و به تولید برنامه‌های ایجابی اقدام گردد تا زمینه‌ساز استحکام بنیان خانواده باشد.

فهرست منابع

* قرآن کریم.

۱. استادی، مجید؛ سالاری، فر، محمدرضا، (۱۳۹۵)، «نقش عوامل عاطفی روانی در تحکیم خانواده از منظر آیات و روایات با رویکرد سبک زندگی اسلامی»، *پژوهش نامه سبک زندگی*، ۲۰۳، ۶۴-۴۵.
۲. اعزازی، شهلا، (۱۴۰۱)، «*جامعه‌شناسی خانواده*»، چاپ اول، تهران: روشنگران و مطالعات زنان.
۳. اکبری، عسگر، (۱۳۹۹)، «مولفه‌های هویت ایرانی اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری»، *مطالعات ملی*، ۸۳، ۶۴-۴۵.
۴. بنی اسدی، رضا، (۱۳۹۹)، «نقش زن در استحکام خانواده با الگوگیری از فرهنگ غنی اسلامی»، *روان‌شناسی فرهنگی زن*، ۴۵، ۹۶-۸۷.
۵. التیامی نیا، پارسا، رضایی اردانی، فضل اله، (۱۴۰۱)، «نقش فناوری‌های نوین در تعلیم و تربیت دانش آموزان در شرایط کرونا (با تأکید بر هویت ایرانی-اسلامی)»، *پویش در آموزش علوم انسانی*، ۸(۲۸)، ۱۳۱-۱۵۲.
۶. جلو، سلیماتو؛ بهادر، رقیه، (۱۳۹۹)، «نقش زن در استحکام خانواده اسلامی»، *پژوهش‌های اسلامی جنسیت و خانواده*، ۴(۳)، ۹۹-۸۱.
۷. حاجیانی، ابراهیم، و ایروانی، زهرا، (۱۳۹۷)، «آینده پژوهی هویت ملی ایران در افق زمانی ۱۴۰۷»، *مطالعات ملی*، ۹، ۳-۲۰.
۸. حاجیانی، ابراهیم، (۱۳۹۱)، «هویت ایرانی-اسلامی و امنیت پایدار جمهوری اسلامی»، *آفاق امنیت*، ۵، ۱۴، ۱۵۰-۱۲۹.
۹. حبیبی، آرش، (۱۴۰۰)، *روش پژوهش پیشرفته*، تهران: نارون دانش.
۱۰. خمینی، سید روح الله، (۱۳۹۹)، «*صحیفه امام خمینی (ره)*»، چاپ هفتم، تهران: عروج (وابسته به موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی).
۱۱. دانی زاده جلودار، امین، (۱۳۹۴)، «بررسی برخی عوامل و روندهای سیاسی موثر بر ساخت‌یابی هویت اسلامی - ایرانی (در دوران معاصر)»، *جامعه پژوهی*، ۶، ۳، ۵۲-۲۳.
۱۲. راشدی، معصومه؛ ابوالمعالی الحسینی، خدیجه؛ باقری، فریبرز؛ موسی زاده، زهره، (۱۳۹۹)، «پدیدار شناسی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری هویت ایرانی-اسلامی جوانان از دیدگاه متخصصان»، *علوم تربیتی از دیدگاه اسلام*، ۱۵، ۷۸-۱۰۱.
۱۳. رجبی، محمد و هادی رجبی و محمد احمدآبادی، (۱۳۹۷)، «تحلیل مضمون الزامات تحقق امنیت انتظامی در اندیشه فرماندهی معظم کل قوا»، *انتظام اجتماعی*، ۲، ۱۰، ۸۵-۱۰۸.

۱۴. رزازی، مریم؛ قدمی، محسن؛ عزیزآبادی فراهانی، فاطمه؛ حاجیانی، ابراهیم، (۱۴۰۳)، «شناسایی عوامل مؤثر بر حفظ و تحکیم خانواده اسلامی - ایرانی»، *مطالعات ملی*، ۲۵، ۹۷، ۸۱-۵۳.
۱۵. رهبر مهرپو، بهناز؛ دانایی، ابوالفضل؛ رشیدی، احتشام، (۱۴۰۱)، «مدل‌سازی تاثیر رسانه‌های اجتماعی در بازنمایی هویت ایرانی- اسلامی زنان»، *مطالعات رسانه‌های نوین*، ۳۱، ۱۴۱-۱۱۰.
۱۶. رهبری، مهدی؛ بلباسی، میثم؛ قریبی، سید محمدجواد، (۱۳۹۴)، «هویت ملی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ج.ا.ایران»، *مطالعات ملی*، ۱ (۱۶)، ۶۶-۴۵.
۱۷. سراقی، همایون؛ صفورایی پاریزی، محمد مهدی، (۱۳۹۸)، «بازتعریف خانواده بر اساس قرآن و منابع روایی»، *پژوهش‌های روانشناسی اسلامی*، ۲، ۲، ۹۵-۶۷.
۱۸. سهراب زاده، مهران؛ مشکینی، قاسم؛ بابایی فرد، اسداله، (۱۴۰۲)، «آینده پژوهی بحران هویت جوانان در افق ایران ۱۴۱۰»، *آینده پژوهی انقلاب اسلامی*، ۱۵، ۹۵-۵۹.
۱۹. شایگان، فریبا؛ مومنی راد، فهیمه، (۱۳۹۷)، «نقش بانوان در استحکام درونی نظام از دیدگاه مقام معظم رهبری»، *فقه و حقوق خانواده*، ۶۸، ۷۱-۴۷.
۲۰. صحت، سعید؛ گل محمدی، حمید، (۱۴۰۲)، «تبیین مدل خروج از بحران هویت در تیم‌های مجازی بر اساس دیدگاه امام خمینی (رحمة الله علیه)»، *مدیریت بحران و وضعیت‌های اضطراری*، ۱۵، ۱۱-۲۸.
۲۱. طهماسبی، خاطره، (۱۴۰۲)، «نقش حجاب و عفاف در تحکیم بنیان خانواده»، *اولین کنفرانس علمی آموزش و پرورش و عفاف و حجاب*، قزوین.
۲۲. عابدی جعفری، حسن؛ تسلیمی، محمدسعید؛ فقیهی، ابوالحسن؛ شیخزاده، محمد، (۱۳۹۰)، «تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی». *اندیشه مدیریت راهبردی*، ۵، ۲، ۱۹۸-۱۵۱.
۲۳. عباسی، فاطمه، (۱۴۰۳)، «پدیدارشناسی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری هویت ایرانی- اسلامی جوانان از دیدگاه متخصصان». *آفاق علوم انسانی*، ۸۴، ۹۰-۷۵.
۲۴. عبدالمحمدی، حسین؛ همایون فرد، لیلا، (۱۴۰۲)، «تحلیلی از رابطه ارزش‌های اخلاقی و تحکیم خانواده از منظر قرآن و سنت». *معرفت*، ۳۰۴، ۴۳-۳۳.
۲۵. قراباغی، میثم؛ ازگلی، محمد، (۱۳۹۹)، «واکاوی سبک رهبری سردار شهید حاج قاسم سلیمانی الگوی متعالی رهبری خدمتگزار»، *مدیریت اسلامی*، ۲۸، ۴، ۱۲۹-۱۱۳.
۲۶. گیدنز، آنتونی، (۱۳۹۸)، «تجدد و تشخیص (جامعه و هویت شخصی در عصر جدید)»، ترجمه ناصر موفقیان، تهران، نشر نی.
۲۷. میلر، دیوید، (۱۳۸۳)، *ملیت*، ترجمه داود غرایاق زندی، مؤسسه مطالعات ملی.

۲۸. موسوی، سیدصدرالدین؛ قمریان، ناهید؛ خادمی، مهنوش، (۱۴۰۱)، «واکاوی گفتمان هویت ملی در منظومه فکری رهبری». *پژوهشنامه انقلاب اسلامی*. ۱۲، ۴۲، ۸۲-۶۷.

۲۹. نادری، مریم؛ ماهروزاده، طیبه؛ سجادی، سیدمهدی؛ صمدی، پروین، (۱۳۹۷)، «تبیین مبانی فلسفی هویت ایرانی-اسلامی و آسیب شناسی آن در میان دانشجومعلمان دانشگاه فرهنگیان»، *اندیشه‌های نوین تربیتی*، ۳، ۱۴، ۷-۳۵.

